

Градско планиране, екология и регионално развитие

М. Шишманова^{*,1}

Urban planning, Ecology and Regional development

M. Shishmanova^{*,1}

Key words urban planning, urban ecology, ecological assessment, regional planning and development

The relations between urban planning, ecology (ecological assessment) and regional development are questions of interest. How they interact and what is the positive intervention over these three impacts on one and the same object, for example town or municipality. The interactions and influence between them can be illustrated on the base of theoretical model using a specific town or municipality with elaborated General Spatial Plan, Ecological Assessment and Municipality Development Plan.

1. Въведение

Градската екология в голяма степен зависи от устройствения план на града и от подробните устройствени планове за различните устройствени зони в него. Те от своя страна би трябвало да отразяват всичките предвидени действия в Общинския план за развитие 2007-2013 г. Осъществява се и обратната връзка. С Общия устройствен план на града могат да се откоригират определени предвидени действия – операции в Общинския план за развитие и дори и по-високите нива от документи, когато се отлагат на територията конкретни операции. С екологичната оценка се санкционират устройствените зони, за да се получи устойчива и балансирана територия и околна среда, за която се прилагат всичките тези инструменти.

2. Материали и методи

Като основа за тези изследвания са използвани Общински планове за развитие 2007-2013 г. Общи устройствени планове на градовете Пазарджик, Горна Оряховица, Сливен, Попово, Велинград, и съответните общини, Екологичните оценки за тях, в които авторът е участвал, Областните стратегии, предвидени от Закона за регионално развитие, и други разработвани отраслови стратегии за съответната община или град, както и литературни данни, данни от общината и други институции.

Ретроспективният и сравнителният анализ на съответните градове и общини дават основата за настоящето изследване и оформилите се изводи и заключения.

3. Резултати и разисквания

---

* Corresponding author: e-mail valkova_chich@abv.bg

Градската екология или екология на урбанизацията разглежда взаимодействието между екологичните дадености на населеното място и селищното устройство и влиянието на това взаимодействие върху човека.

Увеличаващата се урбанизация и запустяване на земите е тенденция, която не може да се спре. Градовете се характеризират със своето местоположение, климат и морфология, както и с брой население, социална структура, техническа инфраструктура и икономически дейности. Градската структура и ползването на земята са други важни фактори, които оказват влияние на градската околна среда и на въздействието на населеното място върху региона и в по-глобален мащаб. Трудно се определя взаимодействието между градските системи и околната среда поради сложните взаимовръзки на нейните физически, социални и икономически компоненти.

Градът може да се разглежда като екосистема, всяка от които има своя структура, функция и метаболизъм. Промените в качеството на градската околна среда са резултат от структурата на градските дейности. Гъстотата на населението, мобилността и начинът на живот в града директно изискват търсене на нови пространства и движение на ресурси.

Концентрацията на хора и дейности в ограничено пространство въздейства изключително много на местните природни местообитания. Няма град, който да може да се изхранва и поддържа от своята територия. Енергия, вода и други ресурси се внасят отвън в системата от населени места, където се обработват и използват.

Тенденциите за градски живот изглежда ще се задържат. По света градовете заемат едва 2% от земната повърхност, а в тях живее половината от населението на планетата. В Европа 75% от хората живеят в градове, които представляват около 10 процента от общата земна площ на ЕС. Има вероятност тези показатели да нараснат до 80% до 2020 г. Европейските населени места понастоящем използват 69% от енергията и следователно произвеждат най-много емисии на парникови газове. Населението на света се концентрира в градовете. Последните данни и анализи показват, че още над 800 000 хектара естествени земни площи са превърнати в изкуствени повърхности (за жилища, служебни помещения, магазини, предприятия и пътища), с което в периода между 1990 и 2000 г. градските зони на континента са се увеличили с 6 % и е едно чувствително намаляване на природния капитал. Очаква се през 2050 г. 80% от живеещите по света девет милиарда души да обитават градските зони. Много от градовете трудно се справят със социални и екологични проблеми, които са в резултат на пренаселване, бедност, замърсяване и трафик. [1]

У нас 71,4% от населението живее в градовете, като 4,99% от общата територия е урбанизирана (включително селата и селищните образувания).

Това явление изглежда управляемо, но интензивността и конфликтите във връзка с многократната употреба на земята могат да имат отражение върху ценни участъци от територията на Европа. С високата концентрация на хора и дейности градовете допринасят в най-голяма степен за световните екологични проблеми. В градовете съществуват уникални възможности за икономия на енергия и материали и за опазване на природните ресурси. Много от екологичните проблеми в градовете могат да бъдат ефективно решени.

По-ниските цени на качествената земеделска земя, в сравнение с тези на земята в градските зони, е сред главните фактори, които влияят върху това разрастване на градските райони. С увеличаването на градските зони нараства и интензивността на употребата на земи и води от околните райони. Това увеличение оказва влияние върху някои основни услуги, за които сме свикнали да считаме, че получаваме безплатно от природата, като например естественото филтриране на подземните води във водоносни пластове за питейна вода, опазването на влажните зони и на генетичното разнообразие, което се наблюдава в области, в които се осъществява маломасшабно екстензивно земеделие. Унищожаването на гористите местности може коренно да измени оттичането на дъждовните води, с което да предизвика образуването на кални свлачища и други проблеми и същевременно да доведе до увеличаване на застрашените от наводнения зони.

Състоянието на градската околна среда зависи от:

- градските структури – брой жители, гъстота на населението, изоставени територии, обновени градски територии и градска мобилност;
- градските потоци – консумация на вода, енергия, материали и продукти – и съответно образуване на отпадъци;

- качеството на градската околна среда – качество на въздуха и водите, безопасност на уличното движение, качество на жилищата, достъп до зелени площи и качество на дивата природа в градовете.

Модерният човек живее в специфична среда построена от него – града.

„Вместо да вредим на екосистемите, защо да не започнем да ги създаваме?“ казва професор Жаклин Макглейд в публикация на Европейската агенция по околна среда. „Разполагаме с технологии и умения да проектираме. В цяла Европа съществуват примери за бъдещето, но това са изолирани случаи на иновация. Трябва да преминем от изолирани случаи на иновация към градове на бъдещето“, допълва Макглейд. „Учудващо е, че не сме се възползвали по-пълноценно от това преди, но в момента има нова спешна необходимост от промяна на навиците ни заради изменението на климата“, казва професорът [2].

Изменението на климата е нова и зловеща заплаха за живота в града. Някои градове ще пострадат значително в резултат на изменението на климата. Това може да утежни социалното неравенство: бедните често са по-изложени на риск и не разполагат с ресурси, за да се адаптират. Изменението на климата ще повлияе и върху градската околна среда: например, качеството на въздуха и водата. Така че нашите градове се сблъскват с много проблеми, които варират от социални до здравословни и екологични. Близостта на хората, фирмите и услугите, свързани със самата дума град, обаче означава, че се предлагат и огромни възможности.

Градската среда предлага добри условия за устойчив живот. Гъстотата на населението в градовете означава по-кратки разстояния до работното място и услугите, по-често използване на обществения транспорт и по-малки жилища, които намаляват потреблението на осветление и отопление. В резултат на това жителите на града използват по-малко енергия на глава от населението от жителите на селските райони.

Градовете се намират и в уникално положение по отношение на смекчаването на изменението на климата и адаптирането към него. Физическите характеристики, проектирането, управлението и местоположението на града са само някои от факторите, които допринасят или облекчават и двете насоки за преодоляване на ситуацията. Адаптирането също така изисква фундаментално преосмисляне на градоустройството и управлението на града и следва да бъде включено във всички свързани политики, включително земеползване, жилищно строителство, управление на отпадъци, транспорт, енергетика, социално равенство и здравеопазване.

Разковничето се крие в планирането на градовете по начин, който да преосмисля градоустройството, архитектурата, транспорта и планирането. Градовете и градският ландшафт могат да се превърнат в „градски екосистеми“. Адаптирането и по-доброто градоустройство ще подобрят повсеместно качеството на живот и ще създадат нови възможности за заетост, като се развие пазара за нови технологии и зелена архитектура. По-ниското потребление на енергия на глава от населението може да се улесни, като се използват устойчив градски транспорт и жилища с ниско потребление на енергия. Новите технологии в областта на енергийната ефективност и възобновяемите енергийни източници като слънчева и вятърна енергия и алтернативни горива са също важни алтернативи, тъй като помагат на хора и организации да променят своето поведение.

„Градовете, които инициират мерки на ранен етап, се радват на най-добрата възвръщаемост на техните инвестиции за адаптиране. Все пак към днешна дата са малко европейските градове, които са разработили стратегии за адаптиране към „новите“ условия на изменение на климата – а действителната реализация на мерките е все още предимно ограничена до проекти с малък мащаб“ [2].

Други градове вероятно нямат този късмет по отношение на знания и ресурси и ще имат нужда от текуща подкрепа и напътствие. На този етап подобряването на обмена на опит и най-добри практики между градовете би било най-ценно. Така биха могли да се предотвратят направени вече грешки и да се избягват несполучливи повторения, като се възприемат само добрите практики и се мултиплицира подходът за изграждане на най-подходяща за конкретния случай екологична среда.

Управлението на града и общината се подчинява на документи, произтичащи от Закона за регионално развитие (ЗРР), Закона за устройство на територията (ЗУТ) и Закона за опазване на околната среда (ЗООС). При разработването на Общинския план за развитие 2007-2013 г. и Общия устройствен план на града (ОУП) се отчитат изискванията на всички документи от по-високо ниво

съгласно ЗРР. Например при разработването на Екологичната оценка на Общия устройствен план на община (ОУПО) Велинград се взеха предвид и други документи от по-високо ниво, различни секторни стратегии и приети за общината национални документи по регионално развитие, както и европейски документи, които имат отношение към Екологичната оценка (ЕО). Същото се отнася и за Екологичните оценки на ОУП на град Сливен и град Попово. Те всичките са центрове на общини в пределите на централните райони. Имат структуроопределящо значение не само за своята община, но и за съседни общини.

Пример може да се даде за ОУПО на Велинград и връзките му с други планове и програми. Същата схема на връзки е валидна и приложена за общините Сливен и Попово.

Съгласно ЗУТ Глава шеста „Устройствени планове”, Раздел I. - Общи положения: Чл. 103. (2) Общите устройствени планове определят преобладаващото предназначение и начин на устройство на отделните структурни части на териториите, обхванати от плана; Чл. 103. (4) Всеки устройствен план се съобразява с предвижданията на устройствените схеми и планове от по-горна степен, ако има такива, и представлява по отношение на тях по-пълна, по-подробна и конкретна разработка.

Съгласно Раздел II. „Общи устройствени планове”: Чл. 104. (1) (Изм. - ДВ, бр. 65 от 2003 г.) Общите устройствени планове са основа за цялостното устройство на териториите на общините, на части от тях или на отделни населени места с техните землища. Предвижданията на общите устройствени планове, с които се определят общата структура и преобладаващото предназначение на териториите, видът и предназначението на техническата инфраструктура и опазването на околната среда и обектите на културно-историческото наследство, са задължителни при изготвянето на подробните устройствени планове;

Чл. 106. С общия устройствен план на община или на част от нея се определят:

1. (доп. - ДВ, бр. 65 от 2004 г.) общата структура на територията, предмет на плана, и преобладаващото предназначение на съставните и структурните части – местоположението и границите на териториите за населени места и селищни образувания; земеделските територии; горските територии; териториите за природозащита; териториите за културно-историческа защита; нарушените територии за възстановяване и териториите със специално, с друго или със смесено предназначение;
2. общият режим на устройство на всяка от териториите по т. 1 със съответните правила и нормативи;
- .....
5. териториите с вероятно разпространение на предвидими природни бедствия и необходимите превантивни мерки и начин на устройство и защита;
6. териториите за активно прилагане на ландшафтно устройствени мероприятия и естетическо оформяне.

Общият устройствен план на общината „носи” подробността на своето равнище.

В случая за община Велинград ОУПО се съобразява само с документите по ЗРР и другите документи, приети конкретно за общината, или тези на национално и регионално равнище, тъй като схеми и планове по този закон от по-горно равнище няма приети.

При разработването на Екологична оценка на ОУПО Велинград се оценяват тези елементи на плана, които са приети с плановото задание като устройство на отделните структурни части на територията на общината и елементите на техническата инфраструктура – транспортна, водоснабдяване и канализация, електроснабдяване, телекомуникации, както и културното наследство. Анализира се ситуирането на община Велинград в структурите от по-високо национално и регионално равнище.

Структурата на всяка урбанистична система се определя както от вътрешни за нея фактори – т.е. фактори от по-ниско за системата равнище, така и от фактори на по-високо регионално и национално ниво. В основни линии тези фактори трябва да се анализират по отношение на:

- Мястото на общината в регионална система;
- Мястото на общината в националната селищна мрежа;
- Мястото на общината в регионалната и националната икономика;
- Мястото на общината в националната мрежа на инфраструктурата.

Целите и приоритетите, които са взети под внимание по време на изготвяне на ЕО на ОУПО Велинград, може да отговорят на поставените цели и приоритети на някои от основните документи, с които трябва да се съобразява всяка провеждана икономическа, социална и екологична политика в дадена община, както и връзките с други планове и програми.

Върху най-ниското териториално равнище община /Lau 1/ рефлектират всички по горни равнища стратегии, планове и програми. Всички тези документи съгласно ЗРР се отразяват на конкретното териториално развитие на общината. Затова трябва прецизно да се нанесат всичките действия, които са предвидени и се отлагат на територията чрез териториалните планове – общи и подробни. За да се развива общината устойчиво, задължително е да се прецени доколко наличните ресурси и компоненти на околната среда остават в равновесие.

Най-високото равнище – Националният план за развитие – действа на конкретната територия чрез Оперативните програми „Регионално развитие”, „Развитие на конкурентноспособността на българската икономика”, „Развитие на човешките ресурси”, „Транспорт” и „Околна среда”.

При анализа на предложените решения в ОУПО на Велинград реално се наблюдава осъществяване на голяма част от поставените цели и приоритети в много от международните, националните и регионалните документи, както и пълно съобразяване и спазване на законодателството (ЗУТ, Наредба № 7, Наредба № 8 на МРРБ и др.) в Р България. С ОУПО на Велинград се отлагат върху територията всички процеси настоящи и бъдещи, които чакат решаване във времето. С ЕО се оценяват всички действия, предложени в ОУПО.

Като пример може да се даде как се отчита спазването на европейските документи в ОУПО на Велинград, т.е. да се отчетат решенията и предложенията, спомагащи за постигане на съответните поставени цели и приоритети за развитие на територията, на икономиката и социалната сфера за осъществяване на по-висок стандарт на живот и на обитаване, като жизнена среда с човешки мащаб.

Литература

- [1] www.europe.bg/htmls/page.php?id=5997&category=193&page=14 - 85k
- [2] www.greentech.bg/?p=5198 - 62k